

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СОСТОЈБАТА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА 2018 ГОДИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Република Северна Македонија е држава со парламентарна демократија. Демократски избраниот Претседател е шеф на државата и врховен командант на вооружените сили. Законодавните овластувања ги има еднотомното Собрание. Последните општи парламентарни избори во земјата се одржаа во 2016 година, а последните претседателски избори се одржаа во 2014 година. Во својот конечен извештај во врска со одржаните парламентарни избори, Канцеларијата за демократски институции и човекови права при Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ/ОДИХР), ги оцени изборите како транспарентни, добро спроведени и без поголеми нарушувања на јавниот ред, меѓутоа, и како избори одржани “во опкружување што се карактеризира со недостаток на доверба на јавноста во институциите и политичкиот естаблишмент”, кои не успеале да исполнат одредени обврски, кои според ОБСЕ се важни за демократскиот изборен процес. Конечниот извештај на ОБСЕ/ОДИХР за претседателските избори во 2014 година посочува дека основните слободи на граѓаните биле почитувани во текот на изборите, меѓутоа, посочува и на отсуството на соодветно разграничување помеѓу активностите на власта и оние на политичките партии. Цивилната власт имаше ефективна контрола над безбедносните сили.

Меѓу останатите прашања поврзани со човековите права е и присуството на корупција на највисоките нивоа.

Владата презеде и одредени чекори за водење истраги, кривично гонење и казнување на службените лица одговорни за злоупотреби.

Поглавје 1. Почитување на личниот интегритет, како и заштита од:

а. Произволно лишување од живот и други незаконски или политички мотивирани убиства

Не постојат извештаи за извршени произволни или незаконски убиства, од страна на власта или било кои нејзини претставници.

б. Исчезнувања

Не постојат никакви извештаи за исчезнати лица, изработени од страна на државните органи или било кој друг субјект во нивно име.

в. Тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување

Ваквото постапување е забрането со Уставот и законите, меѓутоа, постојат одредени извештаи според кои, полицијата има злоупотребувано притвореници и затвореници и користено прекумерна сила. Надлежните владини органи спроведуваа истраги и кривично ги гонела лицата во случаите каде имаше легитимни причини за тоа. Во текот на првите шест месеци од годината, Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди при Министерството за внатрешни работи, соопшти дека има постапувано по 23 жалби против полициски службеници за употреба на прекумерна сила. Седум од

овие жалби биле одбиени како неосновани, а во два случаи, жалбите биле прифатени и се постапувало по нив. Во еден случај била поднесена кривична пријава против еден полициски службеник пореди користење прекумерна сила, а истовремено била поведена и дисциплинска постапка против истиот службеник, со цел, да биде оддалечен од работното место сè до завршувањето на дисциплинската постапка. На крајот на годината, дисциплинската постапка сè уште не беше завршена. Во еден друг случај, Министерството за внатрешни работи поведе дисциплински постапки против четири полициски службеници и за истото соодветно го извести надлежното Јавно обвинителство. Министерството за внатрешни работи соопшти дека не постојат докази за поткрепа на останатите 14 поднесени жалби. Во текот на истиот временски период, Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди примил и четири жалби за користење прекумерна сила против лица повикани на службен разговор и притвореници. Истрагите спроведени од вработените во Секторот резултираа со една поднесена кривична пријава против полициски службеник за несоодветно постапување во службата. Во другите три случаи, надлежните лица од Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди утврдиле дека не постојат доволно докази за понатамошно продолжување со постапката.

Секторот постапуваше по поднесена жалба од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права за прекумерна употреба на хемиски средства и физичка сила, како и за незаконско задржување и лишување од слобода на еден новинар за време на јавните протести што се одржаа пред Собранието на 17 јуни. Истрагата покажа дека полициските службеници ги следеле предвидените процедури за постапување пропишани од Министерството за внатрешни работи. Наводно, новинарот бил задржан затоа што одбил да се идентификува. Заклучокот на истрагата во конкретниот случај беше дека не била употребена прекумерна сила.

Животни услови во затворите и одделенијата за притвор

Затворите и одделенијата за притвор во државата не ги задоволуваат меѓународните стандарди и во одредени случаи, според извештајот на Комитетот за спречување тортура (КСТ) на Советот на Европа по посетата на земјата во 2016 година, животните услови во нив би можеле да бидат оценети како сурово, нечовечно и понижувачко постапување со лицата што престојуваат таму. Корупцијата, малтретирањето од страна на затворските стражари, насилството меѓу самите затвореници, небезбедните и нехигиенски услови, недоволниот број стручни кадри, како и несоодветната обученост на затворските чувари и останатиот кадар и понатаму претставуваат сериозен проблем, особено во затворот Идризово, каде се сместени повеќе од три петтини од вкупната затворска популација во земјата.

Физички услови: Во државата има 11 затвори и три воспитно-поправни домови за малолетни лица. Седум затвори поседуваат и одделенија за предсудски притвор.

Казнено поправниот систем и понатаму се соочува со проблемот на недоволно финансирање, несоодветна обука за службените лица и корупција. Неколку лица вмешани во предмети што беа од голем интерес за јавноста, кои неодамна беа пуштени на слобода, тврдеа дека биле злоупотребувани додека се наоѓале во притвор. На 17 април, Европската Комисија (ЕК) го објави својот извештај за напредокот на Република Северна Македонија за 2018 година, во кој беше наведено дека малиот број жалби за злоупотреба примени од страна на Управата за извршување санкции не е одраз на реалната ситуација и изразена недоверба во однос на функционирањето на процедурите за поднесување и постапување по жалби. Дополнително, ситуацијата во затворскиот систем беше оценета како “критична”, поради недоволното финансирање, недоволниот број вработени, лошото раководење и пренатрупаноста.

Според Народниот правобранител, пренатрупаноста е намалена како резултат на подобрувањата во затворот Идризово и Законот за амнестија чија примена започна во месец јануари, кој придонесе за намалување на пренатрупаноста, имајќи предвид дека истиот предвидуваше ослободување на 800 затвореници кои се осудени на затворски казни од помалку од шест месеци. Истиот закон предвидуваше и намалување на казните за 30 проценти за уште дополнителни 3,000 затвореници. Законот не ги опфаќа и лицата кои се осудени за посериозни кривични дела, меѓу другите и за убиство, силување, дела против половата слобода и половиот морал на децата или тероризам. На 19 септември, Народниот правобранител беше на мислење дека и понатаму се неопходни значителни подобрувања на животните услови во затворите.

Канцеларијата на Народниот правобранител изготвува годишен извештај кој содржи информации за животните услови во затворите. Последниот извештај од овој вид беше објавен на 29 март и во него се наведува дека “пренатрупаноста и лошите услови во казнено поправните установи и понатаму претставува голем проблем. Тоа претставува повреда на човечкиот дигнитет на лицата кои се лишени од слобода. Затворскиот здравствен систем и понатаму е со нарушена функција и оди на штета на осудените и притворени лица кои немаат дури ниту здравствено осигурување. Ваквата ситуација придонесува кон незадоволството на осудените и притворени лица, меѓутоа, исто така, ги јакне сомнежите во однос на постоењето на ефективен здравствен третман и други здравствени услуги во казнено поправните институции. Секторот за обезбедување, Одделот за ресоцијализација, како и здравствената служба немаат доволно кадри, ниту пак доволно професионална опрема на располагање.”

Во својот извештај за 2016 година, КСТ посочува дека санитарните простории се во “ужасна состојба (гнасни, лошо мирисаат, со многу оштетувања и протекувања), при што многу од тушевите не функционираат, а затворениците многу ретко имаат топла вода на располагање.” Според забелешките на КСТ, греењето во затворите функционираше само по неколку часа во денот, а во затворот Идризово и другите казнено - поправни установи во Скопје, не била обезбедена соодветна здравствена грижа, при што голем број затвореници страдаат од убоди на инсекти и други инфекции, како на пример инфективното заболување шуга.

Недоволниот број вработени и несоодветната обука на затворските стражари и другиот кадар и понатаму претставува проблем во овие институции.

Администрација: Народниот правобранител е на мислење дека истрагите што ги спроведуваат раководствата на казнено – поправните институции во врска со наводите за малтретирање и злоупотреба на затворениците се генерално неефективни.

Бројот на затвореници без важечки лични документи за идентификација е намален.

Независен надзор: Согласно законот и со претходна дозвола од истражен судија, медицинските лица, дипломатските претставници и претставниците од Комитетот за спречување тортура и Меѓународниот комитет на Црвениот крст, имаат право да вршат посети на притворените лица. Во минатото, владините органи, на барање на затворениците, даваа дозвола за нивна посета само од страна на одредени независни хуманитарни организации, како што е на пример националниот Хелсиншки комитет за човекови права, меѓутоа, во месец ноември, Комитетот потпиша меморандум за разбирање со Владата, кој предвидува неограничен пристап за нивните претставници.

Претставниците од канцеларијата на Народниот правобранител редовно (еднаш месечно) ги посетуваат затворите низ државата и ги истражуваат сите веродостојни наводи за проблематични услови.

Подобрувања: Министерството за правда објави дека првата фаза од реализацијата на подобрувањата во затворот Идризово е завршена во месец август, со што капацитетот на затворот е зголемен за дополнителни 546 легла и сега изнесува вкупно 1,346. Подобрувањата вклучуваат и изградба на три нови згради. Едната од нив е со капацитет од 294 легла, а вторите две имаат капацитет од 252 легла во делот на затворот од полуотворен вид. Набавен е и соодветен мебел, чајни кујни, перални, опрема за вежбање, како и душеци, постелнини и безбедносна опрема.

г. Неосновано лишување од слобода или задржување

Неоснованото лишување од слобода или задржување не е дозволено според законот, кој го предвидува правото на било кое лице да ја оспори законитоста на сопственото лишување од слобода или притворање пред суд. Генерално, надлежните државни органи ги почитуваат овие правила и права.

Улога на полицијата и безбедносните служби

Армијата е одговорна за надворешната безбедност на државата, а Претседателот на државата е Врховен командант на вооружените сили. Националната полиција е задолжена за одржување на внатрешната безбедност, како и за прашањата на миграција и контрола на границите, а се наоѓа под контрола на Министерството за внатрешни работи. Иако и понатаму се соочува со случаи на корупција и политички притисоци, Министерството за внатрешни работи оствари одреден напредок во однос на транспарентноста и отчетноста во работењето.

Цивилните власти одржуваа ефективна контрола над армијата и Министерството за внатрешни работи, а владините органи поседуваат ефективни механизми за истражување и казнување на евентуалните злоупотреби. Од друга страна, Народниот правобранител и понатаму верува дека неказнивоста на полицијата и понатаму претставува проблем.

До 28 август, до канцеларијата на Народниот правобранител биле доставени 11 претставки против полицијата за незаконска или прекумерна употреба на сила, во споредба со 2017 година во која беа доставени вкупно девет претставки. Во еден случај, поради големиот временски период, изминат од моментот кога се случил инцидентот до датумот на неговото пријавување, канцеларијата на Народниот правобранител не била во состојба да ја утврди фактичката состојба. Во еден друг случај, Канцеларијата утврдила дека начинот на кој била употребена сила, не бил во согласност со соодветниот институционален правилник.

До 28 август, до канцеларијата на Народниот правобранител биле доставени вкупно 163 претставки од затвореници. Во три од нив, затворениците се жалеле поради наводна тортура од страна на затворските службеници. На крајот на годината, една од овие постапки сè уште беше во тек, а другите две не резултирале со конкретни наоди засновани врз доказите со кои располагала канцеларијата на Народниот правобранител.

До 28 август, Управата за извршување санкции има добиено две известувања за употреба на сила против затворени лица од страна на затворската полиција, наспроти 14-те известувања добиени во 2017 година.

На 12 април, Собранието усвои три закони: Законот за заштита на сведоци, Законот за формирање на Оперативно - техничка агенција (ОТА), која треба да биде одговорна за законското следење на комуникациите и Законот за следење на комуникациите. Од ОТА се очекува да ја преземе улогата на технички реализатор на законските операции за следење на комуникациите и да поседува сопствен буџет, одвоен од буџетот на

Управата за безбедност и контраразузнавање (УБК) при Министерството за внатрешни работи. ОТА започна со работа во месец ноември.

На 20 ноември, Кабинетот на Претседателот на Владата го усвои *Моделот за реформа на безбедносно разузнавачкиот систем со План за негова реализација*. Владиниот кабинет го задолжи Министерството за внатрешни работи, во соработка со сите засегнати институции, да врши координација на спроведувањето на реформите.

Покрај водењето истраги за наводни малтретирања од страна на полицијата, Единицата за професионални стандарди во рамки на Министерството за внатрешни работи ги спроведува и сите внатрешни истраги, во врска со било какви наводи за други форми на несоодветно постапување од страна на полицијата. Единицата е законски овластена да изрекува административни санкции, како на пример, привремено отстранување од работното место во текот на водењето истраги. Единицата не може да изрекува дисциплински мерки, за кои е потребна претходна одлука од страна на дисциплинска комисија, ниту пак има право да изрекува посериозни кривични санкции, за кои е потребно водење на посебна судска постапка.

Процедури за лишување од слобода и постапување со задржаните лица

Согласно законот, судијата е должен да издаде налог за апсење и задржување на осомничениот врз основа на одредени докази, а полицијата генерално го почитува ваквиот законски услов. Според законот, обвинителството е должно, задржаното лице да го изведе пред судија, во рок од 24 часа по лишувањето од слобода. На барање на надлежниот обвинител, судијата на претходна постапка може да нареди задржување на осомниченото лице, најмногу до 72 часа пред првичното изведување пред судот. Генерално, полицијата се придржува кон овие процедури. Вообичаено, надлежните власти навремено ги информираат задржаните лица за обвиненијата што им се ставаат на товар. Пред подигнување на обвинителен акт, притворот може да трае најмногу 180 дена. Откако ќе биде подигнато формално обвинение, предсудскиот притвор може да трае најмногу две години.

Во текот на првите шест месеци од годината, до Единицата за професионални стандарди при Министерството за внатрешни работи без доставени четири жалби за наводна прекумерна употреба на сила за време на вршење службено испитување на осомничени и задржани лица. Единицата за професионални стандарди поднесе кривична пријава против еден полициски службеник за несоодветно полициско постапување и другите три жалби ги отфрли поради недостаток на докази.

Во државата постои систем на гаранции за обезбедување присуство на обвинетите. Согласно законот, обвинетите имаат право да комуницираат со адвокат по сопствен избор, меѓутоа, надлежните државни органи секогаш не ги информираат задржаните лица за ова нивно право на најсоодветен начин и понекогаш не им дозволуваат да се консултираат со адвокат, пред првичното изведување пред судија на претходна постапка. Сиромашните лица што се задржани или се наоѓаат во притвор, имаат право на адвокат по службена должност назначен од државата и генерално, надлежните органи го почитуваат ова право. Вообичаено, судиите им дозволуваат на адвокатите да ги посетуваат своите клиенти во притвор. Надлежните органи во земјата не практикуваат притворање на лица со целосна забрана за надворешна комуникација.

Предсудски притвор: Во најголем број случаи, судовите ја почитуваат законската процедура за одредување притвор. Во текот на годината, во споредба со претходните години, бројот на судски одлуки за одредување притвор значително се намали. Во најголемиот број случаи, канцелариите на Јавното обвинителство и Специјалното обвинителство, наместо одредување притвор, поднесуваа барања за одредување превентивни мерки за осомничените и осудени лица, а судовите истите ги одобруваа,

со цел, да се спречи можноста за бегање, вршење притисок врз сведоците, манипулација со доказите и повторување или вршење нови кривични дела.

д. Повреда на правото на правично и јавно судење

Уставот предвидува постоење на “самостојно и независно” судство, поддржано од независен и самостоен Судски совет. Во споредба со претходните години, Владата покажа висок степен на почит за судската независност и непристрасност. Сепак, ограничената независност на судството, политизацијата на органот задолжен за контрола на судството и несоодветното финансирање, и понатаму претставуваат пречка за нормално и ефективно функционирање на судовите.

Според извештајот на ЕК од 17 април, остварен е одреден напредок во рамки на правосудниот систем, од аспект на подобрената судска независност. Беше усвоена нова и веродостојна стратегија за реформи на правосудството, а изменети се и клучните законодавни акти, согласно добиените препораки од Венецијанската комисија и “Итните реформски приоритети” на ЕУ. Канцеларијата на Специјалното јавно обвинителство се соочуваше со намалени пречки од судовите. Извештајот на Европската Комисија содржи и заклучок според кој се потребни понатамошни континуирани напори, со цел, да се реализираат неостварените препораки и да се гарантира дека правосудниот систем може да функционира без несоодветни влијанија.

На 28 март, Премиерот Зоран Заев го промовираше новиот Совет за следење на спроведувањето на правосудните реформи во кој членуваат Министерот за правда, Државниот јавен обвинител, Специјалниот јавен обвинител, како и други судии, владини претставници, адвокати од приватниот сектор и претставници од академската заедница. Советот има задача да врши следење на имплементацијата на реформите во правосудниот сектор, предвидени со владиниот план за реализација на реформите.

Според годишниот извештај на Народниот правобранител за 2017 година, најголемиот број поднесени претставки од граѓаните до канцеларијата на Народниот правобранител (576 или 17 проценти од вкупниот број), се однесува на правосудниот систем. Речиси половина од претставките се однесуваат на правата на граѓаните во постапките за присилно извршување. Во периодот меѓу јануари и август, најголемиот број поднесени претставки (432 или 19 проценти) се однесувале на судството. Според извештајот, граѓаните се жалат поради долгите судски процеси, пристрасност, селективна правда и изложеност на судиите на несоодветен притисок. Во извештајот се посочува дека понекогаш има значителни одложувања во носењето судски пресуди, поради слабости во административното работење на судовите и пречекорување на законски предвидените рокови за изработка на писмените пресуди од страна на судиите.

Иако постојат стриктни правила што го регулираат распоредувањето на предметите на поединечните судии, воведени преку електронскиот систем за управување со судските предмети, во месец септември, надлежното Јавно Обвинителство повика на информативен разговор неколку лица, откако претходно со ревизијата за 2017 година беше откриено дека се вршени манипулации со системот за распоредување на предметите за постапување на поединечните судии. Според извештаите на медиумските куќи, јавното обвинителство покажало интерес за поранешниот Претседател на Кривичниот суд во Скопје, Владимир Панчевски и Претседателот на Врховниот суд, Јово Вангеловски. На 14 септември, канцеларијата на Специјалното јавно обвинителство го објави *Специјалниот извештај за судиите вмешани во незаконското прислушување за периодот 2008-2015 година*. Според извештајот, во периодот помеѓу 2011 и 2015 година, четири судии биле вмешани во “активности кои претставуваат груба повреда на интегритетот, независноста, стручноста и совесноста”.

Извештајот содржи детали во однос на таквите наводни активности во текот на 2011 и 2012 година, за време на владеењето на претходната власт, а според кои, Претседателот на Врховниот суд, Јово Вангеловски, со одредени политичари, споделувал информации во врска со тековни предмети и вршел притисок врз колегите при одлучувањето по предметите. Освен тоа, во извештајот се наведува и дека Претседателот на Судскиот совет, Александра Зафировска, вршела консултации со највисоките владини функционери, со цел, во советот да бидат избрани политички лојални и “наклонети” судии, дека кривичната судијка Софија Лаличиќ ги следела наредбите на највисоките функционери во УБК и на тој начин го повредила судскиот етички кодекс и дека управната судијка Светлана Костова паралелно работела како судија, а истовремено била вработена и во УБК.

Судски постапки

Уставот и законите го гарантираат правото на фер и правично судење и генерално, правосудните органи го почитуваа ова право.

Согласно законот, секое обвинето лице се смета за невино, сè додека не биде докажана неговата вина. Обвинетите имаат право да бидат навремено и детално информирани за обвинението против нив (со обезбеден бесплатен преведувач, доколку за тоа има потреба). Генерално, судењата се отворени за општата јавност. Во својот извештај од 2017 година, канцеларијата на Народниот правобранител посочи на континуираните проблеми поврзани со правото на судење во разумен рок. Според извештајот, долготрајните граѓански и управни судски процеси, како и недоволната пракса на граѓанско извршување, резултираат со повреда на граѓанските права. Во судските предмети од висок јавен интерес, барањата на адвокатите на одбраната за одлагање на рочиштата од “стратешки причини” станаа вообичаена пракса.

За одредени кривични и граѓански предмети, судските совети се состојат од три до пет поединци, на чело со професионален судија. Постојат случаи во кои, надлежните власти не им обезбедиле доволно време и можности на обвинетите да ја подготват својата одбрана. Поконкретно, лицата против кои се покренати обвиненија од страна на Специјалното јавно обвинителство (СЈО) се жалеа дека судот секогаш не им дава доволно време за да подготват квалитетна одбрана. Државата обезбедува бесплатни преведувачи. Обвинетите имаат право да најмат адвокат по сопствен избор, а за лицата кои финансиски не можат да си го дозволат тоа, државата назначува адвокат не нејзин трошок. Обвинетите имаат право да ги испитуваат сведоците и да изведуваат докази во своја полза. Обвинетите не смеат да бидат принудувани да сведочат или да признаваат вина. Обвинителството и обвинетите имаат право да ги обжалуваат судските пресуди.

На 22 август, во скопскиот Кривичен суд започна судењето на 33 лица обвинети за “терористичко загрозување на уставниот поредок”, поради нивните постапки во текот на насилниот упад во Собранието во месец април 2017 година. Меѓу обвинетите беа четири пратеници и членови на опозициската партија Внатрешно македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ), еден член на Социјалистичката партија, како и поранешниот Министер за внатрешни работи. Во своето воведно излагање, надлежниот обвинител наведе дека нападот бил добро организиран и дека еден од напаѓачите имал задача да го елиминира Зоран Заев, кој беше назначен за Премиер еден месец после нападот. На крајот на годината, судскиот процес беше сè уште во тек. На 18 декември, Собранието усвои Закон за амнестија со кој беа амнестирани некои од учесниците во нападите, меѓутоа, не и оние кои вршеле насилство, носеле оружје или пак биле организатори на инцидентот.

На 16 ноември, Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната од 2015 година, кој имаше за цел да го реши проблемот на неусогласената казнена политика на судовите во земјата беше прогласен за неуставен од страна на Уставниот суд. Правните аналитичари ја изразија својата загриженост дека законот сериозно го оневозможува дискреционото право на судиите да одлучуваат за казните во зависност од фактичката состојба во конкретниот случај и дека законот им дава на обвинителите преголема моќ и можност да влијаат врз казните.

На 11 јануари, Собранието го укина Советот за утврдување факти и усвои измени и дополнувања на Законот за судски совет, повторно враќајќи му ја на Судскиот совет надлежноста за дисциплинирање и разрешување на судиите, во согласност со мислењето на Венецијанската комисија од 2015 година. На 2 мај, Собранието усвои измени и дополнувања на Законот за судови и на Законот за Судскиот совет, со кои се воведоа построги дисциплински основи, ограничувања во однос на можноста членовите на Судскиот совет истовремено да бидат избрани на високи правосудни позиции, како и можност за разрешување на членовите на Судскиот совет во случај да истите бидат обвинети за сторено кривично дело. На 15 мај, Здружението на судиите наведе дека измените и дополнувањата на Законот за судови и Законот за Судскиот совет не ги исполниле очекувањата на судиите за ефективни реформи, вклучувајќи ги и оние во делот на основите за дисциплинска одговорност и разрешување на судиите. Заклучокот на Управниот одбор на Здружението беше дека направените законски измени и дополнувања не се во согласност со владината *Стратегија за реформи во правосудството* за 2017-2022 и побара од власта и опозицијата да направат законски измени што ќе ја гарантираат независноста на судството.

Политички затвореници и притворени лица

Имаше само еден пријавен случај за наводни политички притвореници. Опозициската партија ВМРО-ДПМНЕ тврдеше дека подигнатите обвиненија против 33-та обвинети, вклучувајќи ги и петте пратеници, во врска со насилниот упад во Собранието во месец април 2017 година, се политички мотивирани и преувеличени (погледнете ја точката Судски постапки погоре во текстот). Не постојат докази за евентуална забрана на хуманитарните и организациите за заштита на човековите права да остварат пристап до овие притвореници од страна на надлежните државни органи. На 21 ноември, судењето сè уште беше во тек.

Граѓански судски постапки и правни лекови

Граѓаните имаат пристап до судовите и можност за поведување постапки за надомест на штета, поради повреди на нивните граѓански права. Поединците можат да поведуваат постапки за повреда на човековите права пред кривичните, граѓанските или управните судови, како и пред Уставниот суд, во зависност од видот на повредата на човековите права во конкретниот случај и сторителот на наводната повреда. Граѓаните имаат право и на жалба против сите негативни пресуди. Законот на граѓаните им го гарантира и правото на благовремено одлучување по нивните предмети и обезбедува законска основа за поднесување жалби до Врховниот суд, за евентуално прекумерно одлагање на судските постапки. Вообичаено, во граѓанските постапки, владините органи и тела ги почитуваат одлуките на домашните судови. Откако ќе ги исцрпат сите други домашни правни лекови, за сите повреди на Европската конвенција за човекови права од страна на државата, граѓаните имаат право да поднесат жалба до Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП).

Поврат на имот

Државата ги поседува потребните закони и ги има воспоставено неопходните механизми, а невладините организации (НВО) и застапничките групи се согласни дека

државата има остварено значителен напредок во сферата на решавањето на имотните барања поврзани со периодот на холокаустот, поднесени од граѓаните во земјата. Државата нема обезбедено соодветни закони или механизми за решавање на имотните барања поврзани со периодот на холокаустот поднесени од странски државјани. Повратот на имотите одземени за време на холокаустот, повеќе не е прашање од поголем значај во земјата, а особено по усвојувањето на Законот за денационализација од 2000 година и спогодбата за обесштетување за одземен имот од 2007 година.

Законот за денационализација од 2000 година го гарантира правото на поранешните сопственици и нивните наследници за денационализација на имотот одземен по месец август 1944 година, во согласност со законските одредби за правото на наследство. За да го остварат ова право, во моментот на стапување на сила на законот граѓаните мораат да поседуваат важечко македонско државјанство.

Спогодбата за обесштетување за одземен имот од 2007 година беше постигната помеѓу Владата, Фондот на Холокаустот и Еврејската заедница во Македонија и истата предвидуваше исплата на вкупно 21.1 милиони евра (24.2 милиони долари) во периодот помеѓу јуни 2009 и јуни 2019 година. Еден од најголемите постигнати резултати преку оваа спогодба беше изградбата на Меморијалниот центар на Холокаустот на Евреите од Македонија, кој беше официјално отворен во 2011 година. Во месец јуни, Владата ја исплати последната рата во износ од 5.6 милиони евра (6.4 милиони долари) во корист на Фондот, ставајќи крај на процесот на денационализација на еврејскиот имот.

Според извештаите на одредени застапнички групи, некои странски државјани кои не се опфатени со Законот од 2000 година, и понатаму бараат враќање на нивните имоти. Странските државјани можат да бараат враќање на нивните имоти во граѓански судски постапки. Државата е потписник на Декларацијата од Терезин од 2009 година.

ѓ. Неосновано мешање во приватноста, семејството, домот или преписката

Ваквите постапки се забранети со закон и во текот на годината не се забележани било какви извештаи за евентуален неуспех на власта да обезбеди целосно почитување на ваквата забрана. На 12 април, Собранието ја воспостави Оперативно техничката агенција (ОТА), одговорна за законско следење на комуникациите во земјата (погледнете ја точката 1г – Улога на полицијата и безбедносните служби).

Во текот на годината, власта континуирано се обидуваше да се справи со последиците од откривањето на аферата за нашироко распространетото, незаконско телефонско прислушување, кое наводно повеќе години се одвивало во рамки на централата на Управата за безбедност и контраразузнавање, под контрола на претходната власт предводена од ВМРО-ДПМНЕ. Скандалот со прислушувањето првично го откри од тогашната опозициската партија СДСМ во 2015 година.

На крајот на 2016 година, Дирекцијата за заштита на личните податоци, инаку агенција одговорна за вршење надзор врз постапувањето на државните органи со личните информации на граѓаните, четири пати ја посетуваше УБК вршејќи инспекциски надзор, а во месец јули изврши и дополнителна инспекциска контрола, со цел да утврди дали се спроведени 11-те препораки што беа дадени како резултат од инспекцискиот надзор вршен во текот на 2016 година. Во извештајот во однос на придржувањето кон законот што Дирекцијата го објави во месец ноември 2017 година, стои дека Министерството за внатрешни работи во целост се придржувало кон препораките.

Во 2016 година, Собранието донесе измени и дополнувања на Законот за заштита на приватноста, со кои се забранува поседувањето, обработката и објавувањето на било какви содржини, вклучувајќи и снимки од прислушувани разговори, со кои се повредува правото на приватност во однос на личниот или семејниот живот. Овие измени и дополнувања што стапија на сила во месец јули, исто така, ја забрануваат употребата на такви материјали во текот на изборни кампањи или за други политички цели.

Поглавје 2. Почитување на граѓанските слободи, вклучувајќи го и следново:

а. Слобода на говор и медиумска слобода

Уставот ја гарантира слободата на говорот и изразувањето, меѓу другите и за претставниците на медиумите. Владата оствари напредок од аспект на почитувањето на медиумската слобода и слободата на изразување, меѓутоа и понатаму се присутни одредени проблеми, како на пример, слабата независност на медиумите и насилството и заплашувањето на новинарите.

Во извештајот на ЕК од 17 април за остварениот напредок на земјата се наведува дека “климата во однос на медиумската слобода и слободата на изразување е подобрена, со повеќе отворени политички дебати и критичко известување од страна на медиумите” и дека “притисокот врз новинарите е намален”. Извештајот на Фридом Хаус под наслов *Нации во транзит за 2018 година*, објавен на 11 април, го опишува медиумското опкружување како “малку подобро, како одраз на позитивните случувања во однос на кредибилитетот во медиумското известување како резултат на промената на власта на централно ниво”. Во извештајот се наведува дека медиумските куќи и понатаму се значително поделени според политичките, етничките и јазичните граници и дека “сè уште се многу далеку од можноста да делуваат целосно независно од политичките притисоци”.

Во отвореното писмо од 27 јули, претседателите на Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ), Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМР) и Советот за етика во медиумите во Македонија (СЕММ), ги критикуваа измените и дополнувањата на изборниот закон од 25 јули, тврдејќи дека истите овозможуваат плаќање на трошоците за рекламирање на политичките партии од државниот буџет. Во писмото тврдат дека во измените и дополнувањата не било земено предвид несогласувањето на независните медиумски куќи, парите на даночните обврзници да се користат за политичко рекламирање во комерцијалните медиуми, што всушност требаше да прекине во 2017 година. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ААВМУ) и платформата на Советот на Европа за заштита на новинарството објавија сопствени соопштенија, во кои се наведуваат истите причини за загриженост.

Во месец август беше основан Судско - медиумскиот совет, со цел, да се подобри соработката помеѓу судството и новинарите преку зголемена транспарентност на судовите и објективно известување.

Слобода на јавно изразување: Законот забранува секаков говор, со кој се поттикнува национална, верска или етничка омраза и предвидува соодветни казни за повредите на оваа забрана. Луѓето имаат право да ја критикуваат власта јавно или во приватно опкружување.

Слобода на печатот и медиумска слобода: И покрај тоа што самите медиумски куќи и начинот на нивното известување и понатаму се поделени и зависат од нивната политичка ориентација, зголемен е бројот на независни медиуми кои активно ги изразуваат своите различни ставови без никакви видливи ограничувања. Законите со

кои се забранува било каков говор, со кој се поттикнува национална, верска и етничка омраза ги опфаќаат и печатените и електронските медиуми, книгоиздателската дејност, како и електронските весници и списанија.

На 6 март беше објавен периодичниот Извештај за состојбата со реформите во медиумската сфера на Фондацијата Метаморфозис, Агора и Платформата за истражувачко новинарство и анализи (ПИНА), според кој, реформите во медиумите се одвиваат со различна брзина и квалитет, а во најголем дел истите се реализираат само делумно. Во својот извештај за напредокот на земјата од 17 април, ЕК го наведува следново: “Во месец август 2017 година, новата Влада ја прекина праксата на владино рекламирање во форма на платени комерцијални огласи во програмите на комерцијалните радиодифузни друштва (освен на социјалните медиуми и на локално ниво), што следеше по претходниот мораториум од 2015 година. Со цел, да се исполни еден од “итните реформски приоритети”, новата Влада, исто така, иако недостасуваа одредени податоци, сепак ги објави бројките за направените трошоци за владино рекламирање во периодот од 2008 до 2015 година. Степенот, до кој владиното рекламирање претставуваше алатка за вршење влијание врз радиодифузните друштва и до кој претходниот систем го имаше нарушено медиумскиот пазар се одрази на начинот на кој пазарот реагираше на губењето на ваквиот извор на приходи, што веќе имаше финансиски ефект врз радиодифузниот сектор и ги натера приватните медиуми да започнат со мерење на гледаноста, поради новата потреба за обезбедување публика и маркетинг.”

Во извештајот на ЕК се наведува и дека “квалитетот на известување од страна на некои приватни телевизиски куќи е подобрен; меѓутоа, во одредени медиумски куќи сè уште се присутни ниски професионални стандарди на работа, што го поткопува објективното известување. Мониторингот што го врши Советот за етика во медиумите покажува дека се потребни дополнителни напори за да се обезбеди целосно почитување на етичките стандарди. Истражувачкото новинарство и понатаму е присутно само на ограничено ниво.”

На 25 септември, ААВМУ го објави својот прв извештај во однос на медиумското покривање на референдумот од 2018 година (во врска со промената на името на државата), во кој тврди дека на граѓаните не им било обезбедено урамнотежено медиумско покривање на сите различни ставови и мислења во однос на референдумот. Освен тоа, Агенцијата поднесе и прекршочни пријави против ТВ1, поради надминување на максимално дозволените 4.5 минути на час за рекламирање на референдумската кампања “За” на Собранието, како и против ТВ Сонце, поради надминување на максимално дозволените 4.5 минути на час за рекламирање на кампањата “Бојкотирам”. ААВМУ посочи дека има прекорено уште неколку дуфузери поради кршење на предвиденото време за медиумските кампањи за референдумот, предупредувајќи ги дека, доколку не го решат проблемот, ќе бидат поднесени прекршочни пријави и против нив. Според извештаите на ОБСЕ/ОДИХР, “генерално, медиумите обезбедиле правична медиумска покриеност”, а отсутството на кампањите “За” и “Бојкотирам” во традиционалните медиуми, ја усложниле нивната способност да обезбедат правично медиумско покривање. Освен тоа, ОБСЕ/ОДИХР посочи и дека медиумските куќи не ги почитувале целосно прописите на ААВМУ за еднаква поделба на маркетинг програмата финансирана од страна на државата, при што поголем дел од маркетинг просторот бил посветен на кампањата “За”.

Насилство и вознемирување: Во текот на годината имаше неколку пријавени случаи на наводни закани, насилство и полициско малтретирање на новинарите.

На 8 март, Претседателот на Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ), Насер Селмани, јавно се жалеше дека биле упатени закани по неговиот личен живот и животите на членовите на неговото семејство, од лице поврзано со политичката

партија Демократска унија за интеграција. На 19 март, Основното јавно обвинителство отвори предистражна постапка во врска со случајот.

На 8 септември, Кривичниот суд во Скопје го осуди Матија Каников на шест месечна затворска казна, поради извршениот напад врз новинарите на А1 он, за време на протестот “За заедничка Македонија” во 2017 година. Здружението на новинарите ја поздрави ваквата пресуда, со оценка дека истата праќа јасна порака дека системот нема да толерира насилство против новинарите, што ќе значи и нивна зголемена безбедност.

Ви изјавата по остварената средба со Претставникот на ОБСЕ за слобода на медиумите, Харлем Десир на 17 септември, Претседателот на ЗНМ, Насер Селмани, потенцираше дека безбедноста на новинарите е зголемена, имајќи го предвид “драстично намалениот” степен на вознемирување и насилство врз новинарите. Исто така, тој посочи и дека “за прв пат во историјата”, еден суд во 2017 година осудил и му изрекол затворска казна на едно лице поради физички напад врз новинар. Сепак, Селмани изјави дека севкупната атмосфера на неказниност во земјата и понатаму претставува проблем.

На 29 мај, во текот на една конференција за печат, Министерот за внатрешни работи, Оливер Спасовски, изјави дека според извештајот на Министерството, надлежните органи поднеле 12 кривични пријави против поединци за извршени напади врз новинари во периодот од месец јуни 2017 до 29 мај 2018 година. Тој го изјави следново: “Ние постапуваме по сите пријави. Поднесовме кривични пријави против две лица за насилство и закани по безбедноста, како и три прекршочни пријави против шест лица. Во еден случај, за конкретните закани врз личната безбедност го известивме и соодветното надлежно обвинителство; во еден друг случај утврдивме дека случајот треба да се решава со поднесување приватна тужба; а само еден од случаите остана неразрешен.”

Цензура и содржински ограничувања: Постојат одредени информации дека власта вршела притисок врз новинарите за самоцензура. Во извештајот на ЕК за напредокот на земјата од 17 април е наведено дека “Не се забележани подобрувања во синдикалната заштита на работните услови за новинарите. Како резултат на истото, новинарите се и понатаму принудени на самоцензура.”

Според извештаите на ЗНМ, до 27 август, двајца телевизиски новинари се пожалиле на цензура. Снежана Лупевска, автор на емисијата за истражувачко новинарство *Код*, тврдела дека раководниот кадар на телевизијата Телма ја цензурира нејзината емисија. Како одговор на јавните реакции, телевизијата Телма потоа ја емитуваше оригиналната верзија на емисијата без никакви измени и дополнувања. Кристина Атовска, поранешна вработена во телевизијата 24 Вести, се жалела дека двајца од нејзините уредници постојано ги цензурираат нејзините прилози.

Законски одредби за навреда и клевета: На лицата осудени за навреда и клевета им се изрекуваат парични казни, во зависност од предизвиканата нематеријална штета врз честа и угледот на оштетениот. Според ЕК, трендот на поведување судски постапки за навреда или клевета се намалува.

Слобода на Интернетот

Власта не вршеше никакви ограничувања или попречувања на пристапот до интернет, ниту пак ја цензурираше расположливата содржина. Не постојат ниту официјални извештаи за евентуално следење на приватните електронски комуникации преку интернет, без соодветно законско овластување. Според податоците на Државниот завод за статистика, во првото тромесечје од годината, 75 проценти од домаќинствата

имале интернет пристап, што претставува зголемување во споредба со 69 проценти во 2016 година.

Академска слобода и културни настани

Во текот на годината немаше никакви владини ограничувања во однос на академската слобода или културните настани.

б. Слобода на мирно собирање и здружување

Законот ја гарантира слободата на мирно собирање и здружување и генерално, власта го почитуваше ова право.

в. Верски слободи

Погледнете го *Меѓународниот извештај за верските слободи* на Министерството за надворешни работи на САД, достапен на следнава интернет адреса: www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Слобода на движење

Законите го гарантираат правото на слободно движење низ државата, патување во странство, иселување и враќање во татковината и општо земено, власта ги почитуваше овие права.

Државните органи соработуваа со Канцеларијата на Високиот комесар за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР), Меѓународната организација за миграции (ИОМ) и другите хуманитарни организации, во давањето заштита и помош на внатрешно раселените лица (ВРЛ), бегалците, бегалците повратници, барателите на азил, мигрантите, лицата без државјанство и сите останати загроени лица.

Во текот на годината, владата ги зголеми напорите за справување со миграциските предизвици во соработка со Комесарот за миграции, внатрешни работи и државјанство на ЕУ и го најави потпишувањето на спогодбата со која ќе им се овозможи на тимовите на Европската гранична и крајбрежна агенција (FRONTEX) да делуваат во земјата.

Започнувајќи од месец август 2015 година, во граничните области со Грција и Србија беше прогласена “кризна состојба”. Истата беше продолжувана на секои шест месеци до крајот на годината. Кризната состојба им овозможува на надлежните државни органи да го регулираат влезот на мигрантите и нивниот транзит низ земјата. Сите мигранти пресретнати во овие области постојано беа сместувани во привремени транзитни центри со контролиран влез и излез, во близина на границата, а потоа, после неколку дена беа враќани во државите од каде пристигнале.

Злоупотреба на мигранти, бегалци и лица без државјанство: Според податоците на Министерството за труд и социјална политика, во месец септември, вкупно 2,104 мигранти биле привремено сместени во транзитните центри лоцирани на крајниот север и југ на земјата, покрај граничните премини со Србија и Грција. Според извештајот на Хелсиншкиот комитет за човекови права, се проценува дека во земјата има вкупно 200 мигранти, кои се сметени во транзитни центри под државна контрола и управа.

Движење низ земјата: Според оценките на УНХЦР, во периодот од 1 јануари до 15 август низ земјата транзитирале околу 17,000 лица, меѓутоа, против ниту едно од нив не се регистрирани било какви дела од омраза. УНХЦР нема евидентирано ниту било

какви ограничувања во однос на движењето низ земјата за внатрешно раселените лица, бегалците или лицата без државјанство.

Патување во странство: Уставот ја штити слободата на движење, вклучувајќи го и правото на заминување од земјата без произволни ограничувања и власта смее да го ограничи ова право, само кога истото е неопходно заради заштита на националната безбедност, водење кривични истраги или поради заштита на јавното здравје.

На 9 јули, според одредени извештаи, полицијата наводно му го одзела пасошот на Владиката Јован Вранишковски од Православната охридска архиепископија, без никакво објаснување, во моментот кога тој се обидува да ја мине државната граница и да влезе во Грција. Архиепископијата тврдеше дека станува збор за “дискриминација што е карактеристична за државите без владеење на правото.” Во месец септември, повторно без никакво објаснување, надлежните органи му го вратија патниот документ на Вранишковски. Во текот на годината нема забележано случаи на одземање државјанство.

Внатрешно раселени лица (ВРЛ)

Според податоците на Министерството за труд и социјална политика, 111 лица (27 семејства) се сè уште раселени по внатрешниот вооружен конфликт во 2001 година, осуммина (четири семејства) живееле во центрите за колективно сместување, а 103 лица (23 семејства) биле во приватно сместување или кај згрижувачки семејства. Владата обезбеди заштита и помош и понуди поддршка за безбедно и доброволно враќање, како и за повторното населување и локална интеграција на внатрешно раселените лица. Немаше пријавено ниту еден случај на евентуална злоупотреба на ВРЛ.

Иако не постои точно дефинирана национална политика и соодветен документ, власта во основа ги почитува *Насоките и начелата за внатрешно раселените лица на Обединетите нации*.

Заштита на бегалците

Недоброволно враќање: Според мислењето на УНХЦР, од 2016 година до сега, пристапот до процедурите за добивање азил во земјата е значително подобрен, а изнајдени се и решенија во однос на поранешната загриженост во врска со произволната пракса на одбивање пристап до постапките за азил. Сепак, во месец октомври, имаше еден случај на повреда на начелото за недоброволно враќање, кога на пет лица не им беше дозволено да поднесат барање за добивање азил.

Пристап до азил: Законот дава можност за давање азил или бегалски статус, а државата има воспоставено систем за обезбедување заштита на бегалците. Сепак, според извештаите на УНХЦР, механизмот за носење одлуки по барањата за добивање статус на бегалец, не ги обезбедува основните процесни гаранции и соодветни постапки на проверка, како што тоа е предвидено со законот. Според нивните податоци, во првите осум месеци од годината, 184 мигранти поднеле барања за добивање азил. Ниту едно лице не добило статус на бегалец.

Законската рамка предвидува процесни мерки на заштита и можност за разгледување на случаите. Имаше неколку спорови во однос на примената на некои од безбедносните мерки, вклучувајќи ги и оние на судско ниво. На пример, иако законот го овозможува тоа, во пракса, во текот на жалбените постапки, судовите ги одбиваа сите барања на незадоволните баратели на азил да се појават и да бидат лично сослушани пред судот.

Во месец април, Собранието усвои нов Закон за меѓународна и привремена заштита. Според Македонското здружение на млади правници (МЗМП), со новиот закон се отстранети некои од недостатоците на стариот закон во врска со правото на повторно соединување на семејствата и пристапот до постапките за азил, меѓутоа, истиот во преголема мерка ја ограничува слободата на движење за барателите на азил. Во месец мај, МЗМП поднесе иницијатива пред Уставниот суд за оценка на уставноста на членовите 63 и 65 од новиот закон. Меѓународната организација за миграции искажа слични реакции на загриженост во однос на новиот закон.

Надлежните владини органи издаваа лични документи за идентификација на бегалците со признат статус и на лицата под супсидијарна заштита, меѓутоа, постојано го одлагаа издавањето лични документи за идентификација или пак воопшто не го правеа истото во случајот на новите баратели на азил.

Мигрантите што беа задржани во Транзитниот центар за странци беа спречени да започнат постапка за добивање азил. Лицата сместени во Прифатниот центар за странци (установа од затворен тип во населбата Гази Баба), можеа да поднесат барање за добивање азил, само откако претходно, во кривична постапка, ќе дадат исказ пред судот против лицата одговорни за нивното криумчарење. Во текот на годината, 55 проценти од вкупниот број барања за добивање азил регистрирани во земјата беа процесирани преку Прифатниот центар за странци.

Безбедна земја на потекло / транзит: Законот содржи една широка дефиниција за концептот на “безбедна трета земја”, кој ги вклучува сите држави членки на ЕУ, НАТО или Европската слободна трговска зона, со што всушност ефективно, на сите мигранти што влегуваат во земјата по копнен пат, од било која држава, со исклучок на Косово и Србија, им се оневозможува да бараат азил.

Слобода на движење: Според УНХЦР, надлежните државни органи имаат задржано одредени лица кои биле пресретнати во процесот на нивно криумчарење. Основите за нивното задржување се од произволен карактер. По правило, лицата можат да бидат задржани сè додека не биде утврден нивниот идентитет. Сепак, нивното заржување редовно било продолжувано и по нивната идентификација, за да се спречат да ја напуштат земјата пред да бидат повикани во суд, за да сведочат против криумчарите. Освен тоа, најголемиот број баратели на азил кои претходно биле задржани посочуваат дека не добиле примерок од одлуката за нивно задржување, а во случајот на оние што ја добиле одлуката, истата не била на јазик што тие го разбираат, што ги спречувало да го искористат своето право за обжалување на одлуката пред надлежниот суд.

Во текот на 2018 година, просечното време на задржување на овие лица изнесуваше 15 дена, додека најдолгиот период на задржување изнесуваше 45 дена, а најкраткиот само еден ден.

Во споредба со претходните години, забележани се одредени подобрувања, имајќи предвид дека генерално, жените, децата и семејствата не беа задржувани, туку во замена беа користени некои други алтернативни решенија. За овие поединци беа изнајмувани таканаречени безбедни куќи, со финансиска помош од Министерството за труд и социјална политика и други донатори, така што луѓето не мораше да бидат сместувани во затвори или други одделенија за притвор. Како и да е, лицата беа под мониторинг и секоја недела, од нив се бараше да се пријавуваат кај надлежните органи. Во првата половина од годината, според податоците на УНХЦР, 71 лица биле задржани за потребите на имиграциската постапка. Со исклучок на едно дете без придружба и три жени, сите останати задржани лица биле возрасни мажи.

Вработување: Не постојат ограничувања во однос на можноста на бегалците да работат и законот, на барателите на азил чија постапка за добивање азил нема да биде завршена во рок од девет месеци, им дозволува да поднесат барање за добивање работна дозвола.

Лицата со признат бегалски статус и оние под супсидијарна заштита кои поседуваат работни дозволи, имаа пристап до активниот пазар на работна сила. Како и да е, барателите на азил сепак се соочуваа со одредени ограничувања поради конфликтните закони. Според законот, за да му биде издадена работна дозвола, секое странско лице мора да добие единствен број за лична идентификација. И покрај тоа што барателите на азил имаат законско право да поднесат барање за добивање работна дозвола откако ќе поминат девет месеци од постапката за добивање азил, тие немаат право да добијат единствен број за лична идентификација, затоа што истиот закон предвидува дека бројот може да се додели само откако ќе биде донесена позитивна одлука во однос на нивното барање за добивање азил. Следствено, барателите на азил имаат право да работат, меѓутоа, таквото право не можат да го практикуваат, што претставува сериозен недостаток, имајќи предвид дека некои постапки траат и по две до три години, вклучувајќи ги и евентуалните судски постапки.

Пристап до основни услуги: Пред да биде донесена конечна одлука во врска со нивните барања за добивање азил, барателите на азил имаат право на основни здравствени услуги, во согласност со законските прописи за здравствено осигурување. Истото важи и за правото на образование. Сепак, до сега немало ниту еден случај на дете, кое потекнува од држава вон регионот, а било запишано и посетува некоја од државните образовни установи.

Долготрајни решенија: Според податоците на УНХЦР, во текот на годината, ниту едно од 394-те лица кои се во земјата, а го напуштиле Косово поради конфликтот во 1999 година, не се одлучило да се врати назад на Косово. Според извештаите на Министерството за труд и социјална политика, 274 од нив изразиле интерес да останат во земјата. Не е евидентиран ниту еден случај на повторно населување.

Законот дава можност за природување на бегалците што престојуваат во земјата под поволни услови, додека пак лицата кои се под супсидијарна заштита можат да бидат натурализирани како било кое друго странско лице со законски престој во земјата во времетраење од најмалку осум години. Во текот на годината не се евидентирани случаи на натурализирани бегалци или лица под супсидијарна заштита.

Согласно законот, Министерството за труд и социјална заштита, во соработка со Министерството за внатрешни работи и УНХЦР, е должно да овозможи доброволно враќање на барателите на азил назад во нивните домови. Во текот на годината не се евидентирани случаи на доброволно враќање со помош од државата.

УНХЦР продолжи со давање помош на одбиените баратели на азил од Косово, на кои државата им дозволи да останат во земјата. Надлежните органи им издадоа привремени лични документи за идентификација, со што им се обезбеди пристап до сите потребни услуги. Министерството за труд и социјална политика, со поддршка од УНХЦР, обезбеди интегрирано и долготрајно решение за околу 274 бегалци, кои побараа да останат во државата. Министерството им обезбеди социјална помош, сместување и пристап до образование, здравствени услуги и пазарот на работна сила.

Привремена заштита: Власта обезбедува супсидијарна заштита за лицата што не можат да бидат признати како бегалци. Во текот на 2018 година, две лица беа ставени под овој тип заштита.

Лица без државјанство

Во државата има лица со долготраен вообичаен престој, кои и понатаму се без законски регулирано државјанство и покрај тоа што исполнуваат еден или повеќе од критериумите за добивање државјанство. Според консолидираните статистички податоци со кои располагаат власта, УНХЦР и невладините организации, на крајот на годината, во земјата имало вкупно 650 регистрирани лица без државјанство. Најголемиот број од нив се Роми без лични документи, за кои не постојат податоци во матичната евиденција. Децата родени во земјата од родители без државјанство, се сметаат за државјани и добиваат автоматско право на регистрација во матичната евиденција и издавање лични документи.

Од распаѓањето на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија во 1991 година, околу 310 поединци се евидентирани како лица со долготраен вообичаен престој со неутврдена национална припадност, под ризик да станат лица без државјанство. Според проценките на Министерството за труд и социјална заштита, околу 500 деца немаат изводи од матичната книга на родени или воопшто не се регистрирани во матичната евиденција. На почетокот на годината, државата започна со реализација на програма за регистрација на лицата без лични документи. Надлежните органи објавија јавен повик до сите лица без изводи од матичната книга на родени и лица кои не се регистрирани во матичната евиденција да се пријават во матичните служби за да бидат регистрирани до крајот на месец септември.

Законот предвидува поволни услови за доделување државјанство за лицата без државјанство. Од друга страна, имајќи го предвид непостоењето на формална процедура за утврдување на отсуството на државјанство, поединците не можат да извлечат корист од овие законски одредби. Постојат сложени барања и услови, а постапките се разликуваат од една локална канцеларија на матичните служби до друга и истите воопшто не ги олеснуваат процесите на добивање државјанство, регистрација во матичната евиденција или остварувањето на пристап до одредени права.

Поглавје 3. Слободно учество во политичкиот процес

Согласно законите, граѓаните имаат право да го бираат раководството на државата, преку слободни и фер периодични избори со тајно гласање и секој поединец има општо и еднакво право на глас.

Избори и учество во политички активности

Неодамнешни избори: Последните претседателски избори се одржаа во 2014 година. Според извештајот на ОБСЕ/ОДИХР, изборите биле спроведени на ефикасен начин, а кампањата се одвивала без никакви пречки. Ви извештајот беа посочени и одредени индикации за несоодветна одвоеност помеѓу државните активности и оние на политичките партии, наводни тврдења за заплашување на гласачите и страв од одмазда. Општите парламентарни избори одржани во 2016 година беа со рекордна стапка на излезност и само мал број ситни потврдени нерегуларности. Според извештајот на ОБСЕ/ОДИХР, иако Државната изборна комисија (ДИК) имаше одредени тешкотии со подготовката на изборите, оценката за самите избори е дека истите се генерално добро спроведени и без нарушувања на редот и мирот. Според ОДИХР, основните човекови слободи беа генерално почитувани и кандидатите имаа можност слободно да ги водат своите изборни кампањи, со оценка дека изборите се одвивале во “атмосфера која се карактеризира со недостаток на јавна доверба во институциите и политичкиот естаблишмент и наводен притисок врз гласачите”. Според мислењето на ОДИХР, изборите не успеале да задоволат некои обврски и предуслови, кои, според ОБСЕ, се од исклучителна важност за демократскиот изборен процес, воглавно поради

заплашување на гласачите, нашироко присутниот притисок врз државните службеници, купувањето гласови, принудата и злоупотребата на државните ресурси.

На 30 септември се одржа национален референдум во врска со билатералната спогодба со Грција за промена на името на државата. Во својот првичен извештај, ОБСЕ/ОДИХР оцени дека референдумот е спроведен непристрасно, со почитување на основните слободи. Во извештајот беше посочено дека одредени законски акти што беа усвоени од страна на ДИК во врска со референдумското изјаснување на граѓаните го ограничија бројот на граѓани што имаат право да поднесуваат жалби и приговори.

Политички партии и политичка активност: Постојат неколку ограничувања во однос на основањето или приклучувањето кон политички партии, кои подлежат на истите закони што важат и за обичните граѓани. Иако членувањето во некоја од политичките партии не е задолжително, во државата постои систем на активно политичко покровителство, во чии рамки партиите обезбедуваат посебни придобивки и предности за своите членови. Опозициската ВМРО-ДПМНЕ ја обвини власта за продолжување на ваквите практики, тврдејќи дека при вработувањето во државната администрација не се почитуваат законите и правилата за поседување соодветни образовни и стручни квалификации. На пример, на 22 август, Сашо Тасевски, поранешниот Началник на Одделот за обезбедување во Министерството за внатрешни работи беше назначен за Директор на Бирото за јавна безбедност, кое има контрола над полициските сили и граничната полиција во земјата. Опозицијата го критикуваше Тасевски поради неговото недоволно претходно искуство на раководни позиции.

Учество на жените и малцинствата: Не постојат закони што би го ограничиле учеството на жените и припадниците на малцинствата во политичкиот процес, па така, жените и малцинствата зедао активно учество. Законот предвидува застапеност на обата пола во кандидатските листи на секоја политичка партија за време на парламентарните и локалните избори. На кандидатските листи, најмногу две третини од кандидатите смеат да бидат од ист пол. Во месец октомври, 46 од вкупно 120-те пратеници беа жени, а тие беа застапени и со 4 претставнички во владиниот кабинет составен од 25 министри. Мажите доминираат во рамки на раководствата на политичките партии. Од вкупно 208 кандидати за градоначалничките позиции на локалните избори одржани во октомври 2017 година, само 12 беа жени. Шест жени беа избрани за градоначалници, а четири од нив мораа да се натпреваруваат и во вториот круг од изборите.

Етничките Албанци и другите етнички малцинства и понатаму продолжуваат да се жалат поради несоодветната застапеност во владините органи и постоењето дискриминација, која го оневозможува нивното учество во политичките активности, како на пример, во врска со селективното издавање безбедносни сертификати. На пример, во месец февруари, тројца етнички Албанци вработени во Агенцијата за цивилна воздушна пловидба тврдеа дека се изложени на дискриминација, откако УБК претходно одби да ги обнови нивните безбедносни сертификати, иако овие лица постојано поседувале такви сертификати скоро дваесет години. Како резултат на тоа, овие три лица ги загубиле своите работни места. Заменикот министер за внатрешни работи тврдеше дека УБК не поседува јасно дефинирани критериуми за издавање на такви сертификати. Во владиниот кабинет од вкупно 26 члена имаше девет министри од албанско етничко потекло. Од вкупно 120 пратеници во Собранието, 23 беа од албанско етничко потекло, вклучувајќи го и Претседателот на Собранието.

Поглавје 4. Корупција и недоволна транспарентност во работењето на власта

Законот предвидува кривична одговорност и казни за евентуално учество во коруптивни дејствија од страна на службените лица и функционерите. Власта во најголем дел ги применуваше овие законски одредби, меѓутоа, имаше неколку извештаи за државни функционери што биле вмешани во корупција. Според

невладиниот сектор, владината доминантна улога во економијата создава можности за корупција. Државата беше најголемиот работодавач во земјата, при што, според оценките на одредени аналитичари, државата вработува и до 180,000 лица, без разлика на официјалните статистички податоци, според кои бројот на вработени во јавниот сектор изнесува околу 128,000 лица. На 28 септември, Јавното обвинителство за организиран криминал водеше истраги против повеќе од 100 поранешни и тогашни функционери, поради злоупотреба на службената положба и дела поврзани со корупција.

Корупција: Во својот извештај од 17 април, ЕК посочи дека неопходната законодавна и институционална рамка за борба против корупцијата постои и дека полесно се создава пракса на спречување и кривично гонење на корупцијата, иако бројот на конечни судски пресуди за предмети на корупција од голем јавен интерес е сè уште низок. Институционалните капацитети за ефективно справување со корупцијата покажуваат структурни и оперативни слабости, а сè уште е присутно и мешањето на политиката. На 28 септември, На 28 септември, Јавното обвинителство за организиран криминал водеше истраги против повеќе од 100 поранешни и тогашни функционери, поради злоупотреба на службената положба и дела поврзани со корупција.

Во текот на годината имаше бројни случаи на корупција во кои беа вмешани високо рангираните државни функционери. Еден таков пример е кривичната истрага која започна на 1 март, а во врска со наводите за злоупотреба на јавни средства од страна на Државната комисија за спречување на корупција. На 6 март, Претседателот на Комисијата, Игор Тантуровски и еден од нејзините членови, Горан Миленков, поднесоа оставки од функциите. По нивните оставки, Премиерот Зоран Заев за медиумите изјави дека ја поздравува таквата нивна одлука, дополнувајќи дека на државата ѝ “треба институција која ќе служи за пример и ќе има улога на коректив за слабостите во системот, како дел од нејзината заложба за борба против корупцијата.” До 20 септември, Собранието сè уште го немаше назначено новиот состав на Државната комисија за спречување на корупција.

На 23 мај, Кривичниот суд во Скопје донесе осудителна пресуда против поранешниот премиер Никола Груевски и му изрече затворска казна од две години, поради неговото учество во незаконската набавка на блиндирано возило Мерцедес Бенц во вредност од 600,000 Евра (690.000 долари) во 2012 година. На 9 ноември, судот ја одби неговата жалба и му нареди да се јави во затворот поради издржување на двегодишната затворска казна. На 12 ноември, Груевски соопшти дека избегал во Унгарија, каде што подоцна доби азил.

На 18 септември, канцеларијата на Специјалното јавно обвинителство, кое истражува случаи на наводна корупција во периодот од 2008 до 2015 година, водеше 23 активни судски предмети против 130 обвинети лица, обвинети за вкупно 168 сторени кривични дела, а имаше започнато и три истраги против дополнителни 26 осомничени лица. Специјалното обвинителство работеше и на 182 нови предистражни постапки за очигледно криминално однесување во врска со и кое произлегува од содржината на незаконски прислушуваниите разговори. Од формирањето на Специјалното јавно обвинителство во 2015 година, партијата ВМРО-ДПМНЕ постојано ја попречува работата на обвинителството и јавно ја критикува Специјалната обвинителка Катица Јанева, тврдејќи дека таа е нестручна и претставува политички пристрасна алатка во рацете на политичката партија СДСМ.

Финансиски податоци: Согласно Законот за спречување корупција, именуваните и избрани функционери и членовите на нивните потесни семејства, имаат обврска да поднесат анкетен лист, кој содржи информации за нивниот имот и приходи, а доколку не го сторат истото, можат да бидат казнети според законот. Анкетните листови се достапни за јавноста на веб страницата на Државната комисија за спречување на

корупција. Комисијата прими и изврши проверка на 1,460 изјави за конфликт на интереси, поднесени од јавни функционери.

Поглавје 5. Владин став во однос на истрагите за наводни повреди на човековите права водени од страна на меѓународни и невладини организации

Генерално, домашните и меѓународните организации за заштита на човековите права во земјата, работат без некои владини ограничувања, вршејќи истраги и објавувајќи ги сопствените наоди во врска со случаите, поврзани со заштитата на човековите права. Во поголемиот број случаи, владините функционери беа подготвени да ги слушнат коментарите на овие организации, меѓутоа, исто така, често не преземаа никакви мерки или активности во врска со нивните ставови и мислења. Во текот на годината, во неколку министерства се формираа работни групи со членови од граѓанскиот сектор, а претставниците од различните граѓански организации беа повикувани да земат учество во собраниските дебати.

Во 2016 година, даночните власти од претходниот владин состав започнаа со вршење финансиски контроли на 20 организации од граѓанскиот сектор. Управата за јавни приходи, своите активности ги насочи кон невладините организации што беа критички ориентирани во однос на владините политики, предводени од ВМРО-ДПМНЕ. На 1 март, Министерот за внатрешни работи ги информираше организациите од граѓанскиот сектор дека Министерството за внатрешни работи побарало од канцеларијата на Јавното обвинителство за организиран криминал и корупција да ги затвори овие истраги поради недостаток на докази. До 3 октомври, организациите сè уште немаа добиено официјално известување за статусот на истрагата што ја спроведување Управата за јавни приходи.

Владини тела за заштита на човековите права: Работата на Народниот правобранител е насочена кон заштита на граѓаните од евентуални повреди на нивните права од страна на државните институции, намалување на дискриминацијата против малцинските заедници и лицата со инвалидитет, унапредување на соодветната застапеност во јавниот живот и заштита на детските права. Владата не обезбеди доволно ресурси за соодветно функционирање на канцеларијата на Народниот правобранител, ниту пак му ја префрли на Народниот правобранител целокупната контрола врз буџетот на институцијата.

Државната Комисија за заштита од дискриминација е составена од седум члена, со задача да ги разгледува поднесените жалби за дискриминација, да издава препораки и да го унапредува спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација. Комисијата нема законско овластување да ги казнува сторителите. За разлика од Народниот правобранител, Комисијата има право да разгледува претставки, како од јавниот, така и од приватниот сектор. Граѓаните што не се задоволни од исходот на постапката што ја водела Комисијата по нивните претставки, можат да поведат постапка пред судовите, кои можат да го прифатат писменото мислење на Комисијата како доказ во конкретниот предмет.

Поглавје 6. Дискриминација, социјална злоупотреба и трговија со луѓе

Жени

Силување и домашно насилство: Силувањето мажи и жени, вклучувајќи го и она од страна на брачен другар, претставува кривично дело. Законски предвидената кривична санкција за силување е казна затвор од една до 15 години, меѓутоа, спроведувањето на овие законски одредби не задоволува. Домашното насилство е забрането со закон, меѓутоа и понатаму е присутно и претставува вообичаен проблем.

Во периодот од месец јануари до јуни, Министерството за труд и социјална политика има регистрирано 620 жртви на домашно насилство, од кои 12 се жртви на сексуална злоупотреба.

Државата го финансираше работењето на седум згрижувачки центри со ограничен капацитет, а една НВО раководеше со центар за згрижување жени под ризик, во кој е можно сместување на 30 жени. Една од националните невладини организации имаше воспоставено телефонска линија за итни случаи на Македонски и Албански јазик и раководеше со уште два кризни центри за привремено засолнување и згрижување жртви на домашно насилство.

Сексуално вознемирување: Сексуалното вознемирување на мажи и жени на работното место е забрането со закон, а законски предвидената затворска казна за ова дело е од три месеци до три години. Власта ефективно ги спроведуваше законските одредби во овој дел. Активистите за заштита на правата на жените формираа ново социјално движење препознатливо по паролата “Сега кажувам”, за да укажат на нормализацијата на сексуалното вознемирување во општеството. Сексуалното вознемирување на жените на работните места претставуваше проблем, меѓутоа, жртвите вообичаено не ги пријавуваат овие случаи, поради стравот од евентуален публицитет и веројатноста за губење на работното место.

Принуда при контрола на наталитетот: Не постојат извештаи за принудни абортуси или несакана стерилизација.

Дискриминација: Жените го уживаат истиот правен статус како и мажите во однос на семејните, верските, статусните, трудовите, имотните, државјанските и наследните закони. Законите беа применувани на ефективен начин. Во некои заедници, жените се лишени од своите граѓански права, затоа што мажите им даваат насоки како да гласаат или пак гласаат за нив и во име на женските членови на семејствата. До месец септември, Министерството за труд и социјална политика немаше добиено ниту една жалба во однос на евентуалниот нееднаков третман на жените во политичкиот живот.

Деца

Матична евиденција: Согласно законот, државјанството на едно лице, во основа, зависи од државјанството на неговите или нејзините родители. На секое напуштено дете што се нашло на територијата на државата, законот му овозможува да добие државјанство, освен доколку надлежните органи не утврдат дека неговите родители всушност се странски државјани, пред детето да наполни 18 години. Во државата се врши автоматска регистрација на сите деца родени во болниците и другите здравствени установи, а согласно законот, родителите се должни во надлежната матична служба да го пријават раѓањето на секое дете, вклучувајќи ги и оние што се родиле во домот, во рок од 15 дена по раѓањето. Некои ромски семејства доцнат со пријавувањето и регистрацијата на новороденчињата, што понатаму во животот им ја отежнува можноста да ги уживаат своите права на образование, здравствена грижа и други придобивки, поради немањето соодветни лични документи за идентификација.

Министерството за труд и социјална политика идентификуваше 204 деца за кои е потребна дополнителна регистрација во матичните книги, затоа што нивните родители немале валидни документи за лична идентификација или поради спорно мајчинство поради употреба на туѓа книшка за здравствено осигурување.

Детска злоупотреба: Постојат закони со кои се забранува злоупотребата на децата, а на сторителите на вакви дела можат да им бидат изречени парични или затворски казни, како и забрана за вршење дејност. Злоупотребата на децата преставуваше проблем во

одредени области. Државата има воспоставено телефонска линија за помош на жртвите на домашно насилство, вклучувајќи и детска злоупотреба.

Предвремено и присилно стапување во брак: Минималната законски предвидена возраст за стапување во брак е 18 години. На лица на возраст помеѓу 16 и 18 години, судот може да им дозволи да стапат во брак, доколку оцени дека истите се душевно и физички подготвени и способни за брачен живот. Предвременото и присилно стапување во брак е присутна повремени појава во ромската заедница, а во многу помал обем и во одредени албански заедници. Не постојат официјални податоци за бројот на малолетни мајки.

Сексуална злоупотреба на деца: Сите форми на сексуално искористување на децата за комерцијални цели се законски забранети, вклучувајќи го и нудењето, продажбата или наоѓањето деца за потребите на проституција. Законски предвидената казна за сексуално искористување на деца за комерцијални цели е од 10 до 15 години затвор. Детската порнографија е забранета со закон и за секоја повреда на законот е предвидена затворска казна од 5 до 15 години. Надлежните државни органи обезбедија спроведување на законите во оваа сфера. Најниската возраст за доброволно стапување во сексуални односи е 16 години.

Според власта, сексуалното искористување на децата за комерцијални цели претставува проблем, меѓутоа, не може да се каже точно од колкав обем. На државно ниво, постои онлајн регистар на лица осудени за трговија со деца и сексуална злоупотреба на деца, кој може да се пребарува според името и адресата на осудениот сторител и кој содржи фотографии, податоци за осудителните пресуди и адреси на живеење на сторителите. После десет години од издржувањето на казната, сторителите на овие дела имаат право да побараат, нивното име да биде избришано од регистарот, под услов во меѓувреме да не сториле ново дело.

Раселени деца: Според Министерството за труд и социјална политика, во месец јуни се регистрирани 78 раселени деца од различно етничко потекло. Според Извештајот на канцеларијата на Народниот правобранител за 2016 година, 236 деца биле без соодветно засолниште. Со меѓународна поддршка, Министерството раководеше со два дневни центри за деца од улица. Власта обезбеди и транзитен центар за згрижување на децата од улица, меѓутоа, неговата ефективност, од аспект на понудата на соодветни социјални услуги беше ограничена, поради неговата мала големина и капацитет за згрижување.

Деца сместени во институции: Според адвокатите и канцеларијата на Народниот правобранител, во детските домови, засолништа и центри за сместување и задржување, нема доволен степен на одговорност во однос на можното занемарување и злоупотреба на децата.

Во месец февруари, Центарот за социјални работи во Скопје го информираше Министерството за труд и социјална политика за можното тргување и сексуална експлоатација на еден од штитениците на Јавната установа за згрижување деца со воспитно - социјални проблеми и нарушено поведение. Надлежните органи го префрлија детето во Центарот за жртви на трговија со луѓе, каде му беше пружена неопходната помош. Министерството за внатрешни работи поднесе кривични пријави против повеќе лица за трговија со деца. Канцеларијата на Народниот правобранител регистрираше два дополнителни случаи на злоупотреба на институционализирани деца, при што и обете се припадници на ромската етничка заедница.

Меѓународно грабнување деца: Државата е потписничка на Хашката Конвенција за граѓанско - правните аспекти на меѓународното грабнување деца од 1980 година.

Погледнете го *Годишниот извештај за меѓународното родителско грабнување деца* на Министерството за надворешни работи на САД на следнава адреса: <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-ChildAbduction/providers/legal-reports-and-data.html>.

Антисемитизам

Според Еврејската заедница, во земјата живеат околу 200 до 250 Евреи. На 7 март, полицијата објави дека е поднесена кривична пријава против едно осомничено лице поради цртање на графити со кукасти крстови на Меморијалниот музеј за борбата против фашизмот, како и на некои други објекти низ градот Прилеп.

Трговија со луѓе

Погледнете го *Извештајот за трговија со луѓе* на Министерството за надворешни работи на САД, достапен на следнава интернет адреса: www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Лица со инвалидитет

Согласно законот, забранета е било каква дискриминација на лица со физички, сетивни, интелектуални и душевни пречки во развојот, како и во однос на нивниот пристап до образование, вработување, здравствени услуги, информации, комуникација, градежни објекти, транспортни средства, правосудниот систем или било кои други државни услуги, меѓутоа, власта не е секогаш целосно ефективна во исполнувањето на овие законски гаранции. На 30 октомври, Основниот суд во Гостивар им одреди мерка притвор на три лица, обвинети за злоупотреба на едно 13-годишно дете со наводни пречки во интелектуалниот развој. На 4 декември, целиот случај беше во фаза на подигање на обвинителен акт. Согласно законот, лицата што биле предмет на дискриминација, имаат право да поднесат жалби до Комисијата за заштита од дискриминација. Канцелариите на Комисијата се наоѓаат на локација, на која не беше обезбеден соодветен пристап за сите лица со физички хендикеп.

Основањето и функционирањето на посебен владин фонд за стимулирање на вработувањето на лица со инвалидитет е регулирано со посебен закон. Со фондот раководи Агенцијата за вработување, со дополнителен надзор од страна на Министерството за труд и социјална политика. Фондот нуди дотации за реконструкција на работни простории или за набавка на опрема за конкретни работни места, со цел, да се обезбедат соодветни работни услови за овие лица. Според законот, сите лица со физичка или душевна попреченост, мораат да добијат одобрение од соодветната владина медицинска комисија, доколку сакаат да бидат вработени на раководни позиции во приватниот или јавниот сектор.

Стандардите за непречен физички пристап за сите нови градежни објекти се дефинирани со закон, а постојните јавни институции, до крајот на 2015 година, мораа да обезбедат соодветен пристап и влез во нивните објекти за лицата со инвалидитет. Невладините организации известуваа дека многу од зградите на државните органи, всушност, не ги исполнуваат законските услови. И покрај тоа што сите автобуси што Владата ги набавуваше за градот Скопје од 2013 година наваму се достапни за лицата со физичка попреченост, мора да се признае дека во другите региони овие лица и понатаму немаат соодветен пристап до средствата за јавен транспорт.

Министерството за образование и наука преземаше напори за обезбедување соодветна поддршка, со цел, да им се овозможи на децата со пречки во развојот да учат во редовните училишта. Министерството ангажираше посебни едукатори, назначени да работат во поединечни избрани училишта или како “мобилни” општински специјални едукатори што ќе ги покриваат сите училишта во општината,

како поддршка за наставниците, кои во редовна настава имаат и деца со инвалидитет или пречки во развојот. Дополнително, надлежните образовни органи поставија лифтови во неколку основни училишта и воведоа соодветна технологија во неколку основни и средни училишта, за да им се овозможи на учениците со пречки во развојот да користат компјутери. И покрај сите овие напори, голем број ученици со пречки во развојот и понатаму ги посетуваат специјалните училишта.

Национални / расни / етнички малцинства

Според податоците од последниот попис од 2002 година, етничкиот состав на населението е: 64.2 проценти Македонци, 25.2 проценти Албанци, 3.9 проценти Турци, 2.7 проценти Роми, 1.8 проценти Срби, 0.8 проценти Бошњаци и 0.5 проценти Власи. Според годишниот извештај на Народниот правобранител, етничките малцинства, со исклучок на Србите и Власите, не се доволно застапени меѓу вработените во јавните служби и другите државни институции, вклучувајќи ја и армијата, полицијата, разузнавачките служби, судовите, Народната банка, царината и јавните претпријатија.

Согласно законот, наставата во основните и средните училишта се одвива на македонски, албански, ромски, турски и српски јазик. Бројот на ученици од малцинствата, кои следат настава во средните училишта на својот мајчин јазик и понатаму се зголемува, а особено откако средното образование стана задолжително во 2007 година, иако државата не успеа целосно и засекаде да обезбеди настава на ромски јазик, поради недостаток на квалификуван наставен кадар.

На 11 јануари, Собранието го усвои Законот за употреба на јазиците, што за голем број етнички Албанци значеше разрешување на последното преостанато нерасчистено прашање поврзано со Охридскиот рамковен договор. Усвојувањето на законот претставуваше важен дел од преговорите во рамки на коалицијата на СДСМ со водечката албанска партија, Демократската унија за интеграција. Пратениците од опозициската ВМРО-ДПМНЕ не беа присутни во собраниската сала за време на гласањето на Законот, а партијата издаде соопштение за јавноста во кое Законот го прогласи за противуставен. Претседателот Иванов одби да го потпише Указот за прогласување на Законот, тврдејќи дека истиот е во судир со Уставот и претставува закана за суверенитетот, унитарниот карактер и територијалниот интегритет на земјата. И покрај тоа што Законот на двапати беше усвоен во Собранието со потребното мнозинство гласови, без потпис на Претседателот не може да започне неговото спроведување во пракса.

Етничките Албанци и понатаму се жалат поради нивната несоодветна застапеност во владините министерства и јавните претпријатија, како и поради неизедначената распределба на буџетите. На Полициската академија и понатаму не успеваа да обезбедат доволен број кандидати за обука од малцинските заедници, за да се задоволи предвидениот услов со Уставот, кој пропишува дека составот на државната администрација треба да биде одраз на застапеноста на различните етнички заедници во земјата. Етничките Албанци се жалеа дека надлежните органи, подготвиле приемни тестови и постапка за прием на академијата, кои не се правични и го оневозможуваат изборот на кандидати од малцинските групи. Поконкретно, етничките Албанци се жалеа дека самите тестови содржат културни предрасуди. Застапеноста на етничките Албанци и другите малцинства во цивилниот дел од државната администрација во рамки на Министерството за одбрана и понатаму е на ниско ниво. Во некои од елитните полициски и воени единици, етничките малцинства речиси и да немаат свои претставници.

Ромите се жалат на широко распространета дискриминација во општеството. Според извештаите на невладините организации и меѓународните експерти, работодавачите често не се подготвени да вработуваат Роми, а некои од Ромите се жалеа дека не

можат да остварат пристап до јавните услуги и бенефиции. Министерството за здравство и невладината организација Хера, во партнерство со УНИЦЕФ, беа спонзори на Програмата за ромски здравствени медијатори за унапредување на здравствените, социјалните и развојните услуги во раното детство, во седум општини со висока стапка на ромско население.

Турското етничко население се жалеше поради недоволна застапеност во државните институции.

Акти на насилство, дискриминација и други злоупотреби, врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет

Уставот и законите забрануваат дискриминација по основ на сексуална ориентација во сферата на домувањето, вработувањето, државјанството, пристапот до одредени државни услуги, како на пример здравствената грижа, а владините органи ги спроведуваа овие закони во пракса. Сексуалните односи помеѓу претставници од ист пол се дозволени.

Припадниците на лезбејската, геј, бисексуалната, трансродовата и интерсексуалната (ЛГБТИ) заедница и понатаму остануваат маргинализирани и активистите кои даваат поддршка за правата на ЛГБТИ заедницата известуваа за случаи на социјални предрасуди, како и говор на омраза. Хелсиншкиот комитет за човекови права нема добиени никакви пријави за физички напади или друг вид насилство над членовите на ЛГБТИ заедницата. Според Комитетот, скопското Јавно обвинителство и понатаму останува неефективно во постапувањето по тековните предмети за говор на омраза, каде цели на нападите се членовите на ЛГБТИ заедницата. Освен тоа, лицата одговорни за нападот врз ЛГБТИ Центарот за поддршка во 2014 година и понатаму остануваат неоткриени и неказнети.

Како резултат на поплаките од ЛГБТИ организациите и со поддршка од канцеларијата на Народниот правобранител, Министерството за образование повлече од употреба неколку учебници, за кои беше утврдено дека вршат дискриминација по основ на пол и семејна состојба. Државните универзитети Св. Кирил и Методиј и Климент Охридски не го испочитуваа ваквото упатство и во овие институции и во месец август сè уште се користеа дискриминаторски текстови.

ХИВ и СИДА стигматизација во општеството

Бевме сведоци само на неколку изолирани извештаи за дискриминација против лица со ХИВ/СИДА во здравствениот сектор.

Поглавје 7. Работнички права

а. Слобода на здружување и право на колективно преговарање

Законот го гарантира правото на работниците да се организираат и приклучуваат кон независни синдикати, колективно да преговараат и да организираат законски штрајкови. Законот забранува било каква дискриминација против работничките синдикати и нуди гаранција за работните места на работниците што се синдикално активни. Државните органи во пракса секогаш не ги спроведуваа овие законски одредби во целост, а изречените казни не беа секогаш доволни за да се спречи прекршувањето на законите во оваа сфера.

Согласно законот, секоја синдикална организација мора да се регистрира во Министерството за труд и социјална политика и Централниот регистар на Република Македонија. Синдикалните лидери се жалеа поради одредени ситуации, во кои,

Министерството со месеци го одлагаше процесот на регистрација на нови синдикати, без соодветно објаснување.

Судовите од општа надлежност имаат право да го укинат работењето на синдикатите, на барање на надлежниот орган за нивна регистрација, доколку се утврди дека нивните синдикални активности се “спротивни на Уставот и законите”. Не постојат никакви ограничувања во однос на националноста на синдикалните членови, меѓутоа, за членување во некој од синдикатите, странските државјани мораат да поседуваат валидна работна дозвола во Република Македонија и да бидат вработени во претпријатието или државниот орган наведен во дозволата.

Државните органи и работодавачите секогаш не ги почитуваа слободата на здружување, правото на штрајк и колективно преговарање. Синдикалните организации беа на мислење дека законските одредби за “отстранување” од работа, им дозволуваат на работодавачите да им забранат на вработените (до 2% од нивниот број) да водат колективни преговори за време на штрајк. Колективното преговарање е дадено како можност на синдикалните организации, кои ги застапуваат интересите на најмалку 20 проценти од вкупниот број вработени и на здруженијата на работодавачи што застапуваат најмалку 10% од работодавачите на конкретното ниво на кое се преговара (претпријатие, сектор или на национално ниво). Способноста на државните органи за спроведување на законот во оваа сфера и правните лекови што се нудат, беа на незадоволително ниво. Законски предвидените парични казни за повреди на законот во овој дел, не беа доволни за да се спречат повредите. Поведените управни и судски спорови, генерално, беа предмет на подолготрајни одложувања.

Генерално, синдикалните организации, со исклучок на неколку грански синдикати, не беа во состојба да ја задржат својата независност од влијанието на владините функционери, политичките партии и работодавачите.

Во текот на 2017 година немаше некои поголеми и значајни активности организирани од страна на двете најголеми синдикални организации, односно Сојузот на синдикатите на Македонија и Конфедерацијата на слободни синдикати на Македонија. Синдикалните организации се жалеа до канцеларијата на Народниот правобранител, преку поднесоци кои во најголем дел се однесуваа на незадоволителните работни услови и недоволната заштита на работните места со висок ризик по здравјето и безбедноста на вработените.

б. Забрана за присилна и задолжителна работа

Уставот и законите ги забрануваат сите форми на присилна или задолжителна работа и власта во најголем дел ги спроведуваше важечките закони во оваа сфера. Законот пропишува затворски казни за сите повреди на одредбите за присилна работа или за уништување или одземање на лични документи за идентификација, пасош или друг вид патна исправа. Имаше случаи на жени и деца, изложени на присилна работа, меѓу другото и за продажба на ситна стока во ресторани и барови. Некои ромски деца, често под притисок од своите роднини, беа присилувани да просат (погледнете ја точката 7.в.).

Погледнете го и годишниот *Извештај за трговија со луѓе* на Министерството за надворешни работи на САД, достапен на следнава интернет адреса: www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

в. Забрана на детски труд и минимална возраст за вработување

Државата поседува закони и прописи за регулирање на детскиот труд, меѓу другото и за забрана на најсериозните форми на детски труд. Власта преземаше напори овие

закони и прописи да ги спроведе во формалната економија, но истото не го стори и во неформалниот економски сектор. Постојат одредени недостатоци во законската рамка кои треба да бидат елиминирани, со цел, децата целосно да се заштитат од трудова експлоатација, вклучувајќи ги и најсериозните форми на детски труд и да се обезбеди почитување на минималната возраст за работен ангажман. Минималната возраст за вработување е 15 години, но, децата можат да започнат да работат и на 14-годишна возраст, како чираци или во својство на учесници во некоја официјална програма за стручно образование. Законот забранува вработување малолетни лица на возраст пониска од 18 години, на работни места што можат да бидат штетни за нивното физичко или ментално здравје и морал. Согласно законот, на малолетните лица им е забрането да работат ноќе или повеќе од 40 часа во неделата, меѓутоа, постојат бројни прекршувања на законот во случаите на самовработени малолетни лица и оние кои немаат потпишано формален договор за вработување.

Министерството за труд и социјална политика е задолжено за спроведување на законите со кои се регулира детското вработување. Владините органи преземаа напори за спроведување на соодветните закони во рамки на формалниот економски сектор, меѓутоа, истото не го сторија толку ефективно и во неформалниот сектор. Полицијата и Министерството за труд, преку центрите за социјална работа, ја споделуваат одговорноста за спроведување на законските одредби за трговија со деца, вклучувајќи го и присилното просење. Законот предвидува затворска казна за секое лице што купува, продава, чува или зема малолетници, за потребите на нивно искористување. Доколку навистина се изрекуваат во пракса, овие казни би требало да бидат доволни за спречување на ваквите законски повреди.

Децата во земјата се вклучени во најлошите форми на детски труд, вклучувајќи го присилното питачење и нивното искористување за комерцијални сексуални услуги. Меѓу највообичаените примери на злоупотреба е користењето на децата за питачење, миене стакла на автомобилите, претурање по ѓубришта и продажба на цигари и други ситници на зелените пазари, по улиците или ноќе, во баровите и рестораните. И покрај постоењето на соодветни закони, владините напори за елиминирање на присилното детско питачење, во најголем дел беа неделотворни. Најголемиот дел од децата вклучени во овие активности се Роми, Ашкали и балкански Египќани и најчесто работат за нивните родители или другите членови на семејството. Надлежните органи се често неуспешни во казнувањето на одговорните лица за експлоатацијата на децата, а ромските деца и понатаму остануваат ранливи и изложени на експлоатација и присилна работа.

Министерството за труд и социјални работи ја финансираше работата на два дневни центри, во кои се нудеа образовни, медицински и психолошки услуги, за децата што се принудувани да просат по улиците. Министерството го финансираше и функционирањето на дневниот центар за деца од улица во населбата Шуто Оризари во Скопје, под раководство на една невладина организација.

Погледнете ги и *Наодите за најтешките форми на детски труд* на Министерството за труд на САД, достапни на следнава адреса: www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

г. **Дискриминација во однос на вработувањето и занимањето**

Општо земено, законите и прописите во трудовата сфера забрануваат било каква дискриминација по основ на раса, пол, родова припадност, инвалидитет, јазик, здравствена состојба, политичка ориентација, вера, возраст, национално потекло или социјален статус. Не постојат законски одредби, со кои би се регулирала евентуалната дискриминација на лицата носители на вирусот ХИВ или други заразни болести. Во овој дел, државните органи не беа секогаш ефективни во спроведувањето на

законските одредби, а предвидените казни не беа секогаш доволни за да се спречи понатамошното кршење на законот. Граѓанските активисти се жалеа дека Државната комисија за спречување на корупција не си ја врши својата работа и претставува само место за вработување на поединци што се блиски до поранешната владејачката партија.

Дискриминацијата во однос на вработувањето и занимањето е присутна по основ на родова припадност, инвалидитет и кај третманот на одредени етнички групи во армијата, полицијата, разузнавачките служби, судството, Народната банка, царината, државните агенции и јавните и приватните претпријатија (погледнете го Поглавјето 6, под насловот “Национални / расни / етнички малцинства”). И покрај владините напори и законските промени за задолжително вклучување на сите деца во образовниот процес во основното и средното образование, ромската заедница продолжува да живее во одвоени групи, без соодветна здравствена и социјална заштита, во најголем дел поради тоа што не се евидентирани во матичната евиденција. Податоците од државната Агенција за вработување, укажуваат на фактот дека поради слабата вклученост во образовниот систем, особено во високото образование, Ромите генерално имаат потешкотии во наоѓањето вработување во формалниот стопански сектор. Личните примања на жените се пониски во споредба со оние на мажите и многу малку жени се наоѓаат на раководни позиции. Лицата со инвалидитет се соочени со дискриминација, од аспект на можноста за вработување и пристапот до самите работни места.

д. Прифатливи работни услови

Минималната месечна плата на национално ниво изнесуваше 12,000 денари (231 долари). Во месец јуни, според официјалните статистички показатели, просечната исплатена месечна нето плата во државата изнесуваше 24,203 денари (458 долари). Според проценките на Државниот завод за статистика за во 2016 година, 21.9 проценти од населението се наоѓа на самиот праг на сиромаштија или под него. Прагот на сиромаштијата беше утврден како месечен приход на едно семејство со четири члена, во вкупен износ од 14,500 денари (273 долари).

И покрај тоа што Владата ги утврдува применливите стандарди за безбедност и здравје при работа за работодавачите, овие стандарди всушност, не се применуваат во неформалниот стопански сектор, кој учествува со 22 проценти во севкупната стопанска дејност.

Трудовите инспектори имаат овластување да поднесуваат прекршочни пријави против работодавачите што го кршат трудовото право, а можат да изрекуваат парични казни и привремено и да го прекинат работењето на одреден субјект, сè додека работодавачот не ги отстрани идентификуваните слабости. Според оценките, вкупниот број инспектори задолжени за истражување на наводните повреди на законите во трудовата сфера е соодветен, а изречените казни биле доволни за одвраќање на евентуалните идни повреди на законот. Во пракса, сепак, овие инспектори не беа доволни за да се обезбеди целосно придржување кон законите, делумно и поради несоодветната територијална распределба на инспекторите.

Во текот на годината, Трудовиот инспекторат при Министерството за труд и социјална политика поднесуваше пријави против неколку претпријатија, кои ги присилувале своите вработени да работат долги смени, без законските предвидени паузи за одмор; не исплаќале плати, придонеси и прекувремена работа; и го крателе времето за годишен одмор што инаку им следува на вработените. Кршењето на законите во однос на платите и прекувремената работа е најчеста појава во текстилниот сектор, градежништвото, железничките услуги и малопродажбата. Во споредба со вообичаениот, канцеларијата на Народниот правобранител забележа повисок број на

случаи на прекини на работниот однос во локалната самоуправа, како резултат на политичката припадност на вработените.

Законските одредби во однос на минималната плата, работното време и стандардите за безбедност и здравје при работа, не беа ефективно спроведувани во пракса. Многу работодавачи најмуваа работници, без притоа да се придржуваат кон законите, а деловните субјекти во малопродажбата, често бараа од своите вработени да работат во смени, кои во голема мерка ги надминуваат законски пропишаните граници за работното време. Во текот на годината, Националниот Совет за безбедност и здравје при работа не беше целосно функционален и имаше само советодавна улога. И покрај тоа што на работното место, работниците имаат законско право да ја избегнат секоја можна ситуација што би била ризична по нивното здравје или безбедност, без да го доведуваат под закана своето работно место во иднина, работодавачите секогаш не го почитуваат ова нивно право, наводно затоа што истото им го овозможува високата стапка на невработеност.

На годишно ниво, во државата се случуваат по околу 40 несреќи со смртни последици на работните места, меѓутоа, не успеавме да добиеме податоци во однос на конкретните причини за предизвиканите повреди или смртни последици.